

MALİYE TEORİSİ

MALİYE BİLİMİ

İnsanoğlu, yaklaşık 10.000 yıl kadar önce tarım ve hayvancılığa başlayarak yerleşik düzene geçmiştir. Yani birlikte yaşayarak, köy ve şehirler ile medeniyetler kurmuştur. Toplamlar, bir arada yaşamaktan doğan **toplumsal (ortak) ihtiyaçlarını karşılamak** için de çeşitli organizasyonlar meydana getirmiştir. Birçok tarihi aşamadan sonra toplum hayatının en organize şekli olan devlet, **güvenlik, adalet ve diplomasi** gibi kamusal ihtiyaçları karşılamakla görevli hale gelmiştir.

Devletin ve diğer kamu kuruluşlarının kamusal ihtiyaçları karşılamak için yaptıkları devamlı faaliyetlere, kamu hizmeti denilmektedir. Kamu hizmetlerinin görülmesi paraya dayanmaktadır. Bu nedenle devlet ve diğer kamu kuruluşlarının, kamu hizmetlerini görebilmesi için, birtakım parasal değerler elde etmesi ve bunları harcaması gerekmektedir. İşte, kamu kuruluşlarının görevlerini yerine getirebilmek için yaptıkları parasal işlemler, yani hizmetler için gerekli mali kaynakların elde edilmesi ve bunların kullanılması, mali olayları meydana getirmektedir. O halde maliye ilminin konusu mali olaylardır, denilebilir. Mali olaylar; devletin giderlerinden, gelirlerinden ve bunların planlanması veya bütçeleştirilmesinden doğan olayların yanı sıra, mali sorunların ve mali yüklerin kişiler arasında ne şekilde dağıtılacağını, kamu harcamalarının nasıl yürütüleceğini de kapsamaktadır. Bu bağlamda mali olayların, devletin doğuşu ile ortaya çıktığı söylenebilir.

Maliye bilimi, “başta devlet olmak üzere kamu tüzel kişilerinin görevlerini gerçekleştirebilmek amacıyla giriştikleri faaliyetleri, özellikle iktisadi ve sosyal açılardan inceleyen, çağdaş devlet anlayışı içinde devlet faaliyetlerinin sınırlarının ne olması gerektiğini araştıran ve bu faaliyetlerin gerektirdiği harcamaların yapılması ile bunları karşılayacak gelirlerin elde edilmesine ilişkin sorunların hukuki, ekonomik ve sosyal teknik yönlerinin izah ve analizini yapan sosyal bilimlere dâhil bir disiplin” olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1983: 13).

Maliye Biliminin İncelenmesi

Orta Çağ, M.S. V.- XV. yy. arasında bin yıl süren uzun bir dönem olarak kabul edilir. Dönemin genel karakteristiği ise, toplumun feodal bir sistem içinde örgütlenmesi, yani toprakların aristokratlar ve derebeylerin hâkimiyetinde olması ve merkezi krallıkların gücünün zayıf olması, halkın büyük bir kısmının tarımla uğraşarak olması, bunlarında derebeylerin köleleri olması, sınırlı sayıdaki kişilerin de küçük sanatlarla uğraşması, dolayısıyla toplumun çok belirlenmiş sınırlarla, birbirinden ayrılmış, bölümler ve sınıflar halinde örgütlenmiş olmasıdır (Yalçın, 1976: 96). Toplumda üretim sınırlı olup, mübadele de sınırlı derecededir.

Bütün bu gelişmeler olurken başka bir coğrafyada tarih, felsefe, iktisat ve sosyoloji üzerine söylemler geliştiren başka bir düşünür ise İbn-i Haldun'du. İbn-i Haldun, tarih felsefesinin ve metafizik toplum biliminin kurucusu olarak görülmektedir. Tarih alanında olayları anlatmak yerine olayları düşünmek gerektiği gibi hayranlık verici bir ilkeyi ilk olarak ileri sürer ve tarihsel olayların yerine tarihsel nedenleri ortaya koyarak tarih felsefesinin temellerini atmıştır. İbn-i Haldun'un temel katkıları toplumsal yaşam tarzı ve toplumsal iş bölümü, emek, emek-değer, artı-değer, nüfus, fiyat, devletin gelir ve giderlerinin toplumların içinde bulunduğu duruma göre geçireceği değişim sürecidir. O'na göre, nüfusun ve üretimin artışıyla halk para ve servet kazanacak, pazarlarda alışveriş çoğalacak ve bunun sonucunda devletin geliri o oranda fazlalaşacaktır. Devletin harcamalarını karşılamak üzere vergileri arttırmasının da bir sınırının olması gerekir. Çünkü aşırı vergi oranı veya yükü piyasa faaliyetini aksatacak ve müteşebbislerin kârlı girişimlerde bulunmasını mümkün kılacak bir sermaye payı bırakmayacaktır (Boulakia,1971:1116). Ayrıca İbn-i haldun, vergilemenin dürüstlük, adalet, eşitlik, genellik ve ödeme iktidarı gibi temel kuralları da dile getirmiştir. Vergiler şer'i ve örfi vergilerden oluşmakta, şer'i vergilerin de oranları belli olduğundan bunlarda bir oynama yapılamamaktadır.

Düşünce yapılarındaki benzerlik veya farkları ortaya koymaya kendi döneminde özgün bir disiplin sergileyen İbn-i Haldun ile başlanabilir. İbn-i Haldun, esas itibarıyla özel mülkiyetten yana bir tavır takınmış olmakla birlikte kolektivizmden de bahsederek hem klasik okula hem de Marxizme yakın söylemlerde bulunmuştur. Hatta bazı yazarlar O'nu İslamın Marx'ı şeklinde tanımlamış; bunu da, emek ve artı-değer kavramlarından

çıkarmışlardır. İş bölümünden ve devletin piyasada faaliyet göstermemesi gerektiğinden söz etmesi A. Smith artık-değer kavramında Marx ile benzerlik gösterir. Bunun yanında mali sosyolojiden söz etmesi ise Schumpeter ve Goldscheid ile benzerliklerini göstermektedir. *Vergilemenin temel ilkeleri ise bize Smith'i hatırlatmaktadır.*

XII. yy'dan itibaren, Avrupa'da, bu kapalı ve içe dönük iktisadi hayatı harekete geçirecek ve durgunluğa son verecek bazı yeni unsurlar ortaya çıktı. Orta Çağ'ın sonlarına doğru öncelikle şatolar arasında başlayan ticaret, zamanla ülkeler arasında tüccar kervanları sayesinde gelişmiştir. XV. yy'da Amerika'nın keşfinden, Doğu ve Uzak Doğu ticaret yolları açıldıktan sonra ise Avrupa, yaygın sömürgelere sahip, Dünya ticaretine hâkim, varlıklı bir sanayi kıtası haline geldi. Bütün bu gelişmeler sonucu olarak artık Orta Çağ'daki baron, kilise ve lonca egemenliği zayıflamış, bunun yerine millî sınırlara yaygın,

merkezî otoritenin sahibi, merkezî krallıklar güç kazanmıştır. Bu dönemde artık halkın babalığını yapmak papaz ve aristokratlardan, krala geçmiştir (Yalçın, 1976:128). Bütün bu değişen siyasi yapı ve felsefeyi düşünceleriyle etkileyenlerin başında Jean Bodin (1530-1596) gelmektedir. Bu dönem ise literatürde **Merkantilizm** ismiyle anılmaktadır.

Merkantilizm

Merkantilizm ifadesi, İtalyanca “mercante” (tüccar) kelimesinden türemiştir. Esas itibarıyla **merkantilizm; devlet gücüne, özel imtiyazlara, muafiyetlere, tekellere, çeşitli himaye ve koruma tedbirlerine dayalı**

“Altın harikulade bir şeydir!
Ona sahip olan her kimse,
arzu ettiği her şeyin
efendisidir”.

Kristopf Kolomb

planlı ve programlı bir ekonomik güçlenme politikasıdır. Bu bağlamda dış ticaret fazlalarına ve ihracatı artırmaya özellikle önem verilmiştir. **Temelde derin bir milliyetçilik duygusu yatan merkantilizm, devletin her**

alandaki güçlü olmasını öngörür. Güçlü bir devlet ise, iktisadi yeteneği yüksek bir

ülkeye sahip olmayı şart koşar. Bu nedenle, devletin gücünü artırabilmek için, mümkün olduğu kadar çok, altın ve gümüş elde edilmelidir. Koruyuculuk, merkantilizmin başlıca özelliğidir. Ticari faaliyetleri düzenleyen Kapitalizmin bu ilk halini Merkantilizm olarak niteleyen kişi A. Smith'dir (Merkantil Sistem olarak tanımlar). Batı Avrupa'da 15. yüzyılın ikinci yarısından 18. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ve Batı'nın sömürgeci iktisat politikalarına dayanan *Merkantilizm*, daha çok tüccar, avukat, bilim adamları ve bürokratların görüş ve tavsiyelerinden oluşan, günlük sorunlara çözümler üreten yaklaşımlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda **Tüccar Kapitalizmi** ya da **Ticari Kapitalizm** olarak da ifade edilmektedir. Merkantilizm, Fransa (J.B. Colbert ve J. Bodin), İspanya, İtalya, İngiltere'de (T. Mun) yaygın uygulama alanı bulurken, Almanya ve Avusturya Merkantilizmi ise **Kameralizm** (Almanca **kamer**: Krallık hazinesi, hazine odası) olarak ifade edilmiştir. Aslında aynı şey olmadığı, şu şekilde ifade edilebilir: Merkantilizm ulus devleti savunurken, kameralizm şehir devletlerini (prenslikleri) savunmakta, merkantilizm büyük ve fiyat yapıcı devletlerden oluşurken, kameralizm fiyat kabul edici ve merkantilizm bilimde ileriye kameralizm nüfusa önem veren bir yapıdadır. Bu bağlamda kameralizmin tarımsal gelirleri fazla olduğundan fizyokrat denilebilir (Gürkan:2007). **Merkantilist düşüncenin temel mantığı güçlü ve müdahaleci devlettir.** Bu bağlamda ülkenin **değerli maden stoğu**, gücünün de göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla değerli maden stoğunu arttırmak amacıyla ihracatın ithalattan fazla olması sonucu ihracat fazlası ile maden stoğu artırılmaya çalışılmış ve bu amaçla devlet müdahalesi gerekmiştir. Dış ticaret üzerinde uygulanan **himayeci dış ticaret politikası ve gümrük vergileri**, devlet müdahalesinin araçları olarak sıralanabilir. Ayrıca sağlıklı nüfus, güçlü devletin temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde vergi mükellef sayısı ile birlikte kamu gelirleri de artacaktır (Ersoy, 147-238). Bu bağlamda **Merkantilizmin, devlet müdahalesini savunması ile birlikte kamu müdahale araçlarını kullanması, Maliye Bilimini yakından ilgilendirmektedir.**

“Altın ve gümüş, bir milletin taşınır zenginliğinin en dayanıklı, en sağlam kısmı olup, bu metalleri çoğaltmak, bu bakımdan, milletin siyasal ekonomisinin en büyük amacı olmalıdır”

John Locke

“...daha fazla hazine elde etmek için her zaman bu kuralı dikkate almıyoruz; yabancılara, onların mallarını tükettiğimizden daha fazla mal satmıyoruz...”

Thomas Mun

Merkantilizm ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bir düşünce akımıdır
- B) Devletin ekonomik faaliyetlere müdahale etmemesi gerektiğini savunur
- C) Ulusal servetin kaynağı olarak değerli madenleri görür
- D) Uluslararası ekonomik ilişkilerin, aynı anda bütün ülkelerin refahını artırmasının mümkün olduğunu öne sürer
- E) Hammadde ithalatının kısıtlanması gerektiğini savunur

Cevap: C

"Sevgili dostum," dedi Sherlock Holmes, Baker Sokağı'ndaki evde ateşin karşısında otururken, "hayat, insan aklının düşünebileceğinden çok daha gariptir. İnsan, gerçekte sıradan denen şeyleri çoğu zaman hayal bile edemez. Eğer şu pencereden el ele uçup, bu büyük şehrin üzerinde dolaşarak çatıları hafifçe kaldırıp aşağıda olan garipliklere, sıra dışı tesadüflere, planlara, niyetlere ve nesilden nesile süren olaylar zincirine bakabilseydik, aslında doğası gereği sıradan ve önceden tahmin edilebilir olan insan ürünü eserlerinin hepsi, yarırsız ve donuk bir hal alırdı."

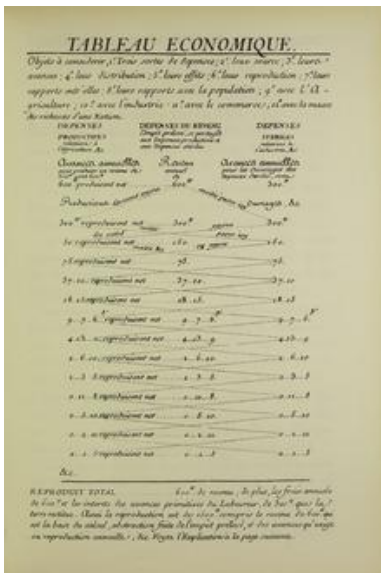
Fizyokrasi

Colbert'in başlattığı merkantilist, devletçi ve müdahaleci iktisadi kalkınma hamleleri, istenen düzeyde bir kalkınma gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde, Fransa'yı Yedi Yıl Savaşlarında yenmiş olan İngiltere'nin başarıları, Fransız aydınlarının dikkatini çekmiş, Montesque'nun İngiltere'yi örnek alarak gösterdiği seyahat gözlemleri, İngiliz demokrasisini öven, siyasi rejimini örnek gösteren tahlilleri, bu döneme rastlamaktadır. J.J. Rousseau'nun, doğal düzeni örnek almayı öneren analizleri, **doğal düzen** fikrine dayanan, Fransız düşüncesinde yeni bir dönemin başlatılmasını teşvik etmiştir.

Fizyokrasi, Yunanca asıllı bir kelime olup “**doğayası**” anlamına gelmektedir. **Fizyokratların görüşleri ilk defa XVIII. yüzyılda Fransa’da ortaya atılmış ve bu görüşler, bilimsel anlamda maliyenin kurulması ile klasik liberal görüşün doğup gelişmesine öncülük etmiştir.** Bu nedenle, **mali konuları teorik olarak ilk ortaya atıp, onları bilimsel olarak savunan ilk ekolün fizyokratlar olduğu ileri sürülebilir.**

Fizyokrası, François Quesnay'ın (1694-1774) 1758 ile 1767 yıllarında birkaç kez düzenlenerek yayımlanan “Ekonomik Tablo” isimli eseriyle biçimlenmiştir. Söz konusu tablo, Quesnay'ın, para ve malın toprak sahipleri,

çiftçiler, esnaf ve zanaatkârlar arasındaki dolaşımına dayalı, birbirini kesen a da birleşen çizgiler aracılığıyla açıklamaya çalışan bir diyagramdır. Doğal düzene ulaşma ve ona yakın bir sistem kurma çabaları, **Fizyokratları, tarım hayranlığına sevk etmiştir. Onlara göre, tarım gerçek değer ortaya çıkaran niteliktedir, doğanın yaratıcı gücü sayesinde insanlara yoktan, ürün verir. Tarımın tek üretken sektör oluşu, tek vergi sistemini kabul etmelerini sağlamıştır.** Fizyokratlar serbest ticaret yanlısı olup, bunun nedenini ahlaki ve siyasi, doğal düzenin, kişilerin hür hareketleri sonucu daha iyi kurulabileceğini savunmalarından ileri gelmektedir. Fizyokratlar, her insanın kendi kişisel çıkarlarının bilincinde olduğunu ve uyuşunda olduğu ülkelerin çıkarmış oldukları

yasalara göre değil, doğa yasasına göre davranacakları tezini ileri sürmüştür. Yani, her insan, ilahi bir güç ile davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda hesaplar ve ona göre hareket eder. **Bu bakımdan fizyokratlar, devlet yönetiminde devletin ekonomik olaylara mümkün olduğunca müdahale etmemesi gerektiğini savunmuş ve devlet harcamalarını asgari düzeyde tutma düşüncesini ortaya atmıştır. Gereğinden fazla yapılan devlet harcamalarının borçlanmayı ve dolayısıyla da vatandaşlar üzerindeki vergi yükünü arttırarak, mevcut olan doğal dengeyi bozacağı ifade edilmiştir.**

Fizyokratlar doğal yasaların varlığına inanmış ve özel mülkiyeti savunmuşlardır. Bu bağlamda klasik okul ile benzerlikler göstermektedir. Sanayi ve ticaretin kısır olduğunu ilan etmelerine rağmen bu sahalardaki her türlü devlet müdahalesini reddederek, gerçekte kapitalizmin karşılaştığı engellerin, gümrük müdahalelerinin, özel imtiyazların ve ağır vergilerin kaldırılmasını sağlamışlardır. Bunlar da klasik okul ile paralellliğini göstermektedir.

Merkantilist düşünceye göre, zenginlik ile hazine eş anlamlıdır. Onlar, bir ülkeyi sadece ticaretin zenginleştirebileceğini savunmuştur. Buna karşılık fizyokratlar ise, zenginliğin, çiftçilik, madencilik ve balıkçılık gibi tarımla ilgili faaliyet alanlarında ve doğanın

yardımıyla üretilen mallardan meydana geleceğini ileri sürmüştür. *Bu nedenle, mali tarihte fizyokrat görüşe sahip olanların ortaya koymuş oldukları en dikkat çekici görüş, sadece tarım üzerinden vergi alınması düşüncesidir.* Esasen fizyokratlar mali tarihe bu

F. Quesnay'ın modelini bir örnekle açıklayalım. Üç toplumsal grubun elinde 2 şer milyon TL olduğunu varsayalım. **Toprak sahipleri** hiçbir şey üretmeyecek ellerindeki paranın tümünü tarım ürünlerine ve üretilen mallara harcayacaktır. **Toprak sahipleri Çiftçilerden** kira olarak 2 milyon TL alırlar ki bu rakam üretim fazlası yaratabilen tek grup olan çiftçilerin ödeyebileceği bir rakamdır. **Toprak sahipleri** böylece 2 milyon TL ile başladıkları noktaya geri dönmüş olacaklardır. **Çiftçiler** üretken gruptur ellerindeki 2 milyonu tarıma yatırarak 5 milyonluk mal, ürün elde ederler ve bunun 1 milyon TL'lik kısmına denk gelen ürünü toprak sahiplerine satarlar. 2 milyonluk kısmını hem tüketmeleri hem de üretimde kullanmaları için esnafa satarlar ellerinde 2 milyon TL tutarında tekrar üretimde kullanılacak olan mal kalır ayrıca satışlardan elde ettikleri 3 milyon TL paraları vardır. Bunun 2 milyonu kira olarak toprak sahiplerine, 1 milyonu da esnaktan alacakları mamul ve tarımsal araç gereçlere harcanır. Farklı gruplar arasındaki farklı ürün satışlarından gelir elde edilir ve elde edilen gelir daha fazla ürün alıp satmak için kullanılır, bu sayede yeni gelir elde edilir. **Bu şema J.M. Keynes'in, ekonomisi durgun olan ülkelerde kamu harcamalarının pozitif zincirleme etki yaptığı "çarpan" etkisine benzemektedir.**

görüş ile geçmişlerdir. **Tek vergi** denildiğinde akla hemen fizyokratlar gelmektedir. *Quesnay’a göre çiftçilerin çok fazla vergi ödemek zorunda kalmaları halinde, direkt ya da dolaylı olarak tarım teknolojisine ayıracakları yatırım miktarı azalacağından, sonuç olarak üretim ekonominin büyümesi için gereken seviyenin altında kalacaktır. Bu nedenle, fizyokratlar tek vergiyi savunmuşlardır. Kira bedeli üzerinden alınacak tek bir vergi.* Özet olarak bu düşünce, devletin olması gerekenden fazla büyütülmemesini ortaya koymuş ve liberal görüşe bir bakıma öncülük etmiştir.

“...Dünya kendi kendine yürür. Elde etmek arzusu, topluma mümkün olan en iyiye ulaşmak için sürekli olarak baskı yapar. Şu halde insanları “bırakınız yapsınlar”

İngiliz Klasik Okulu (Mali Gelenekçilik¹)

İktisat Biliminin kurucusu olarak kabul edilen **Adam Smith’in (1723-1790) 1776 yılında yazdığı “Ulusların Zenginliği”** isimli eseriyle birlikte başlayan bu dönem, liberal düşüncenin hâkim olduğu ekonomik ve sosyal hayatın piyasa güçleri ile düzenlenmesi gereğinin ön plana çıktığı, ekonomik ve sosyal amaçlı devlet müdahalesinden kaçınıldığı bir yüzyıl olmuştur. Smith’in genel olarak, insanların kendilerini sevmeleri veya kişisel menfaat, mülkiyet hissi, sempati veya genel iyilik hissi, insanların maddi durumlarını iyileştirmek için sürekli çalışma isteği ve mübadele gibi insanın doğal özelliklerini işlediği görülmektedir. **Buna göre insan,**

özgür durumda, rekabet ve kazanma arzusu içindeyken bile “niyetiyle ilgili olmayan bir sonucun oluşmasına yardımcı olmak üzere görünmez bir el tarafından yönlendirilir” ve farkında bile olmadan toplumun çıkarına hareket eder. Bu görüşler, savunduğu **Doğal Liberalizm ve serbest rekabet politikasının** da temellerini oluşturmuştur. Genel olarak görüşleri, felsefe ve ekonomi, kişisel menfaat, doğal özgürlük, merkantilizmin zararları, devletin görevleri, emek-değer teorisi, iş

“Akşam yemeğimizi
kasabın, bira üreticisinin
ya da fırıncının cömert
olmaları sayesinde
değil, kendi çıkarlarını
gözetmeleri sayesinde
yiyebiliyoruz”
Adam Smith

¹ Maliye literatüründe 1929 öncesi ve sonrası maliye yaklaşımları sırasıyla klasik (mali gelenekçilik) ve modern (müdahaleci) maliye yaklaşımları olarak isimlendirilmektedir.

bölümü, gelir dağılımı, rant, para ve kredi, kamu maliyesi ve devlet borçları şeklinde özetlenebilir. Kamu gelirlerinin, hükümdar veya devletin özel gelirleri ile vergilerden oluştuğunu belirten Smith, vergileri de; toprak rantından, sermaye gelirlerinden ve ücretlerden alınan vergiler olarak üç grupta inceler. Sermaye üzerine konulan vergileri verimsiz olarak tanımlar. Bunun yanında vergi uygulamalarında uyulması gereken dört temel kuraldan da bahsetmiştir. **Hükûmetin masrafları karşılamak için vergi alacağını bunda ise hem fayda yaklaşımına hem de ödeme gücüne atıf yapmakla birlikte aslında faydacıdır. Bu düşünce sistemi kamu maliyesini düşünce sistemini de piyasa ekonomisinin doğal düzenin değiştirmemek esasına dayandırmış ve bu düşünce mali gelenekçilik olarak tanımlanmıştır. Mali gelenekçilik devletin ekonomiye müdahalesinin en az olması gerektiğini savunmuştur.** Mali gelenekçilik, mali konularda bazı **temel prensipleri** benimsemiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Kamu harcamaları hacimce küçük olmalıdır,**
- **Devlet bütçesi denk olmalıdır,**
- **Kamu giderleri dolaylı vergilerle karşılanmalıdır,**
- **Bütçe açıkları uzun vadeli borçlanmalarla karşılanmalıdır,**
- **Bütçe açıkları kısa vadeli borçlarla karşılanmamalıdır.**

Bu prensiplerin altında yatan varsayımlar ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- a. **Tüketici Devlet Varsayımı:** Klasiklere göre **devlet**; “zaruri bir fena”, “beceriksiz”, ve “tüketicidir”. Dolayısıyla bireylerden aldığı iktisadi kaynakları israf eden ve tüketen devletin, üstlendiği fonksiyonları mümkün olduğunca en az düzeyde olmalı ve böylelikle kaynakları tüketmesi engellenmelidir.

“...Devlet kötü bir girişimci, kötü bir aile reisi ve kötü bir aşçıdır...”

Jean Baptiste Say

- b. **Kamu Girişimleri Özel Girişimlerden**

Daha Az Verimlidir: Klasik maliyecilere göre özel girişimler, kamu girişimlerinden daha verimlidir. Kamu kesimi kaynakları tüketmesi nedeniyle, verimsiz çalışır. Bu nedenle kamunun girişimciliği arzu edilmemektedir.

- c. **Tarafsız Vergi ve Kamu Harcamaları:** Doğal düzenin varlığına olan inanç, ekonominin kendiliğinden dengede olduğunu ve bu nedenle dışarıdan yapılacak bir kamu müdahalesine gerek olmadığını ileri sürmektedir. Kamu kesimi vergi, kamu harcamaları ve borç gibi araçlarla bu düzeni bozmamalı, işleyişine müdahale etmemelidir. Bu amaçla klasikler, bireylerin karar ve beyanlarını etkilemeyen (Etkin) vergileri savunmaktadır. Nitekim adil, tarafsız ve verimli bir vergi sistemi bu amaca hizmet etmektedir. Bu bağlamda vergi karşılıksız, parasal ve cebri bir kamu geliridir.

“Devletin, halkın cebindeki paraları alma sanatını öğrendiği kadar çabuk öğrenilen başka bir sanat yoktur”

Adam Smith

Bu bağlamda **Mali Gelenekçilik**, maliyenin yalnızca kamu harcamalarının karşılığının bulunmasını sağlayan bir finans mekanizması (fiskal amaç) olduğunu savunmakta, bunun dışında bir fonksiyon yüklememektedir. Vergi, bireylerin karar ve beyanlarını etkilememeli, bir diğer değişle ekonomik ve sosyal hayata müdahale amacıyla kullanılmamalıdır. Söz konusu prensipler çerçevesinde **Mali Gelenekçiliğin temel mali düşünceleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:**

- Ekonomi her zaman ve kendiliğinden **tam istihdamda** dengededir ve bu nedenle ekonomiye **müdahaleye gerek yoktur**,
- **Ücretler esnek** olduğundan, ekonomi olası bir dengesizlik halinde yeniden ve kendiliğinden dengeye gelir,
- **Faiz, ekonomide yatırım-tasarruf eşitliğini sağlar.**
- Kamu harcamalarının minimal olabilmesi için devletin üstlendiği görevlerin de minimal olması gerekir. Bu durum ise kamu kesiminin yalnızca *güvenlik, adalet ve diplomasi* üretmesi ile mümkündür. Dolayısıyla devlete yüklenen fonksiyon; **Jandarma Devlet, Gece Bekçisi Devlet ya da Minimal Devlettir.**
- **Borç, gelecekteki vergilerin bugüne iskonto edilmiş halidir.** Bu nedenle bugünkü borçlanma, gelecekte vergi yükünü artıracığından gelecek nesiller üzerinde bir yük oluşturur. Dolayısıyla **borçlanma, olağanüstü bir kamu geliridir.** Diğer yandan **yatırımların finansmanı için** borçlanmaya gidilebilir (**Altın Kural**).

- **Devlet bütçesi denk** olarak hazırlanmalıdır. Açık veya fazla verilmesi, ekonomiyi etkiler,
- **Her arz kendi talebini oluşturduğundan**, ekonomiyi arz yanlı bakılır.
- **Tarafsız maliye ve nötr vergileme**. Ekonomik müdahaleler bireylerin karar ve beyanlarını etkilememelidir.

"-ADAM SMITH ENSTİTÜSÜ? GÖRÜNMEZ EL'İ
TAKİP ET, O SENİ GİDECEĞİN YERE
GÖTÜRECEKTİR..."

Mali gelenekçiliğin uzunca bir dönem hüküm sürmesiyle birlikte, liberal düşünce, yaşanan çeşitli olaylarla birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Bu olaylar; Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Dünya Ekonomik Buhranı (1929), İkinci Dünya Savaşı (1919-1939) ve Refah Devleti uygulamalarıdır. Gelişen olaylar, devletin daha fazla fonksiyon üstlenmesini gerektirmiştir ve **mali gelenekçiliğin iflası** ile sonuçlanmıştır (Türk, 2010: 1-11).

"...her insan kendi emniyetinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez, fakat bunları yerine getirmeye çalışırken görünmeyen bir el, niyetler ile ilgili olmayan gayelere hizmet etmesini sağlar. Kendi menfaatini takip etmekle sık sık toplumun menfaatine de hizmet eder. Doğrudan doğruya kamu yararına hizmet etme niyeti ile hareket etmiş olsaydı, daha az verimli olurdu..."

Adam Smith

Modern Maliye ve Müdahaleci Devlet

1929 yılında yaşanan şiddetli buhran ve buhranın İkinci Dünya Savaşı'na kadar ortadan kaldırılamaması, piyasa ekonomilerindeki kişiler, sektörler, bölgeler arasında dengesiz gelir dağılımı ve bunun sonucu olarak insanlardan bazılarının çalışmadan yaşayabilmelerinin yanında bazılarının çalışarak yaşamlarını güçlkle sürdürebilmeleri, ekonomide sürekli olarak tam istihdamın sağlanamaması, bazı iktisatçıları piyasa ekonomisinin yapısı ve otomatik kuvvetlerin çalışıp çalışmadığı konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Özellikle ABD'de 1929 borsa iflası ve Büyük Buhran'ın sonuçlarının tüm dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte **John Maynard Keynes, 1929 buhranı üzerindeki gözlemlerinden yeni bir kuram ortaya atmış ve bunu 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli çalışmasında açıklamıştır.** Keynes'in fikirleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a) Ekonomi, klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi **her zaman tam istihdam halinde dengede değildir,**
- b) **Faizin** fonksiyonu klasik iktisatçıların ileri sürdükleri gibi **yatırım-tasarruf eşitliğini sağlamak değildir,**
- c) **Ücret düzeyinin düşmesiyle istihdam hacminin her zaman yükselmesi beklenemez,**
- d) **Ücretler, yapışkandır** (Keynes'e göre, Klasiklerin savunduğu gibi işçilerin düşük ücretleri kabul ederek işe geri dönme olasılığı mümkün değildir),
- e) **Piyasaya arz olunan her mal kendi talebini yaratmaz. Bunun nedeni Efektif Talep Yetersizliğidir,**
- f) **Ekonominin tam istihdam düzeyinin altında dengede bulunduğu zamanlarda**
 - Keynes'e göre buhran, işsizlik yüzünden azalan talebin yeni iş alanları oluşturmaya olanak vermediği bir kısır döngüye yol açabilir. Devlet müdahalesi, talebi canlandırarak sağlıklı bir döngü ortaya çıkarır.
 - özel harcamalarla, kamu harcamaları birbirleriyle rekabet halinde değildir.
 - Bu bağlamda Keynes, tam istihdam düzeyinin altındaki denge hallerinde, ekonomide tam istihdamı

Buhran ile birlikte ABD'de üretim %40 düştü. 1931'e gelindiğinde ABD Milli Hasılası 87 milyar dolardan, 42 milyar dolara geriledi. 1933'te ise 14 milyon Amerikalı işsiz kaldı.

gerçekleştirmek üzere, kamu harcamalarının artırılmasını savunmuştur. Bu süreç mali gelenekçilerin varsayımlarını ve prensiplerini değiştirmiştir. Sözü edilen değişim aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- a. Tüketici devletten süzgeç devlete geçiş,
- b. Kamu girişimlerinin her zaman özel girişimlerden daha az verimli olmaması,
- c. Günümüzde tarafsız kamu harcaması ve tarafsız kamu gelirin düşünülmemesi.

Keynes'e göre, devletin parayı nasıl harcayacağı önemli değildi. O'na göre "Hazine, içlerine banknotlar koyduğu eski şişeleri gömebilir... ve sonra da herkesçe bilinen laissez-faire (bırakınız yapsınlar) prensiplerine göre banknotları tekrar çıkarmak üzere özel sektörün teşebbüsüne izin verebilir" ve böylece hükümet ekonomiye talep kattığı sürece tüm sistem düzelmeye başlayabilirdi.

1932 yılında yapılan ABD Başkanlık seçimlerini büyük bir oy farkıyla kazanan F.D. Roosevelt'in, bu başarısının büyük oranda New Deal (Yeni Düzen) politikalarına borçlu olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda 3R olarak ifa edilen (Relief, Recovery, Reform) politikalar, temel olarak ekonomiye

yoğun **devlet müdahalesine** neden olmuştur. Nitekim 1933 yılında Keynes'in Başkan Roosevelt'e yazdığı ve New York Times'da yayımlanan açık mektubunda Keynes, krizden çıkış için kamu harcamalarının artırılmasını *"Ancak tercihler, kısa zamanda olgunlaşacak örneğin demiryollarında olduğu gibi büyük ölçekli işlere verilmelidir. Mesele topun yuvarlanmaya başlamasıdır"* biçiminde tavsiye etmiştir. Bu durum daha sonra anlatılacak olmakla birlikte, **"açığa dayalı finansman"** ve **"pump-priming"** (tulumbaya dökülen su) politikalarını hayata geçirmiştir. **Keynes'e göre hedef, istihdamı ve bu yolla ulusal çıktıyı artırmaktır.**

“...1929 Buhranından aldığımız ders dikkate alındığında, hükümetin ekonomiye müdahale etmesine karar verdik ve böylece yaşanan diğer krizlere nazaran ekonominin daha hızlı toparlanmasını sağladık...”

Barack Obama

1929 buhranından sonra iktisadi düşüncede köklü bir değişiklik olmakla birlikte, bu değişikliğin maliye politikası alanındaki teori ve uygulama ile ilgili sonuçları tam olarak belirlenememişti. Kısmen klasik iktisat ve maliye anlayışından tamamen kurtulamamış olmanın, kısmen geniş halk ve teknisyen kütlelerini aşırı görüşlerle ürkütmeme kuşkusunun oluşturduğu bu durum daha sonra **Prof. Abba Lerner tarafından eleştirilen iktisadi düşüncedeki devrimin maliye alanında tam uygulamasını oluşturan bir fonksiyonel maliye görüşü** olarak savunulmuştur. Alvin Hansen'in de bu düşüncüyü savunduğu ve destek verdiği bilinmektedir. Örneğin **devri bütçe teorisiyle bütçenin her yıl denk olma prensibine karşı çıkmaktadır.**

1929 buhranına kadar iktisadi düşüncenin temelini iktisadi hayatın yapısında kendi kendini düzenleyici bir unsur taşıdığı ve bu sebeple tam istihdam seviyesinin altında bir dengenin mümkün olamayacağı görüşü oluşturuyordu. Say'ın *“her arzın talebini kendisi yarattığı”* şeklinde özetlenen kanununu temel alan bu düşünce biçiminin maliye alanındaki mantıki sonucu iktisadi hayata en az müdahale eden tutucu bir maliye anlayışydı. Bu düşünce yapısının buhranla birlikte değişmeye uğraması ve temel prensiplerinin sorgulanarak iflasına yol açmasıyla birlikte fonksiyonel mali kavramından söz edilmeye başlamıştır. Sözü edilen ilkelerin tasfiyesinden sonra **A. Lerner'in “Maliyede bütün geleneksel kavramlar bir yana bırakılarak, mali araçların yalnızca etkileri veya gördükleri vazife ile değerlendirilmesi prensibi”** dediği fonksiyonel maliye kavramına ulaşılabilir.

1930'lardan sonra gelişen yeni sosyal refah devleti anlayışı, kapitalist ekonomilerin değişen ölçüler içinde karma ekonomiye dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sonuncu ekonomik düzende, kamu ekonomisi artık sadece kolektif ihtiyaçların tatminine ilişkin geleneksel faaliyetlerle yetinmemekte, bazılarına göre sosyal fayda, diğer bazılarına göre de yeni finansman kaynakları yaratmak amacıyla özel ihtiyaçların tatminine yönelik ekonomik faaliyetlere de girmektedir. Diğer bir ifade ile kamu ekonomisinin üretim birimleri, özel ekonomi

kesiminin faaliyette bulunduğu alanlardaki üretim faaliyetine de katılmakta, böylece geleneksel faaliyetlerinin yanı sıra yeni bir tür ekonomik faaliyetin birimleri arasında yer almaktadır. Teorik planda devletin bu faaliyetlerinin karma ekonominin temel kurallarından biri olan rekabet eşitsizliği ilkesi gereği özel hukuk kurallarına tabi olarak cereyan ettiği bir veri olarak kabul edilir. Türkiye'deki Kamu İktisadi Kuruluşlarının üçüncü şahıslarla olan ilişkilerinde özel hukuk hükümlerine tabi tutulmuş olmalarının sebebi de budur. Nitekim **bu kuruluşların faaliyetleri sonunda üretilen genellikle bölünebilir karakterdeki mal ve hizmetler, ihtiyaç sahiplerine fiyat karşılığında intikal ettirilir.** Bu takdirde ve fiyatın gerçek maliyetin üstünde tespit edilmesi halinde, verginin bu çeşit mal ve hizmetlerin finansmanında kullanılması niteliği ortadan kalkar. Ancak, kamu ekonomisindeki birimlerin sözü geçen türdeki ekonomik faaliyetlere girişmelerinin temel nedeni sosyal fayda yaratmaktır. Bu durumda fiyat, sosyal faydanın yanı sıra yaratılan özel faydanın karşılığı olarak saptanır. Diğer bir ifade ile devletin bölünebilir ve pazarlanabilir nitelikteki hizmet üretimi dolayısıyla fertlere özel fayda sağlaması halinde bu üretimi vergi yolu ile finanse etmesi, bu özel faydadan yararlanmayanların da bu masraflara katılması anlamına gelir. Böyle bir kararın haklılığı elbette ki tartışılabilir. Bu sebeptendir ki, yukarıdaki varsayıma göre üretilen ve kişilere özel fayda sağlayan mal ve hizmetler bunlardan yararlananlara fiyat karşılığında intikal ettirilir. **Ancak, bu fiyatın tespiti özel ekonomi kesiminin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarına göre farklılık arz etmektedir.**

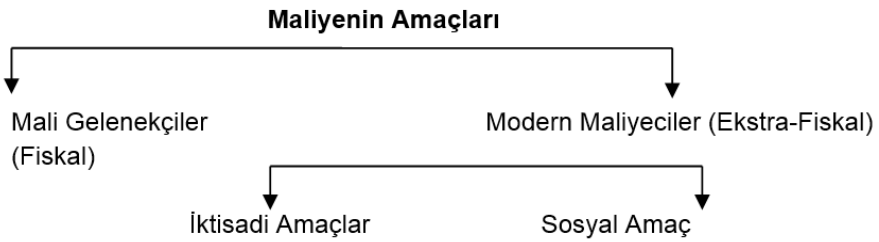

“-Karım bir Keynesyen, sürekli depresyonda ve kurtulmak için kendini harcıyor”...

1930'lara kadar tarafsız kalan devlet, A. Smith takipçilerince **“koruyucu devlet”**, K. Marx takipçilerince **“burjuva devlet”** ismiyle anılmıştır. Müdahalecilik anlayışıyla birlikte sosyal müdahaleleri artan devlet ise **“sosyal devlet”** ya da A.C. Pigou'dan esinlenilerek **“refah devleti”** olarak tanımlanır.

MALİYENİN AMAÇLARI

Klasiklere göre maliye; *mali (fiskal) fonksiyona* sahip iken (yalnızca kamu harcamalarının finansmanı), modern maliyecilere göre *ekstra-mali (ekstra-fiskal) fonksiyona* sahiptir. Modern maliyeciler, finans mekanizmasının dışında, maliyenin ekonomik ve sosyal hayata müdahale amacıyla kullanılabileceğini (maliye politikası aracı) savunmaktadırlar. Bununla birlikte en genel haliyle maliyenin nihai hedefi Sosyal Refah Maksimizasyonu olarak ifade edilebilir.

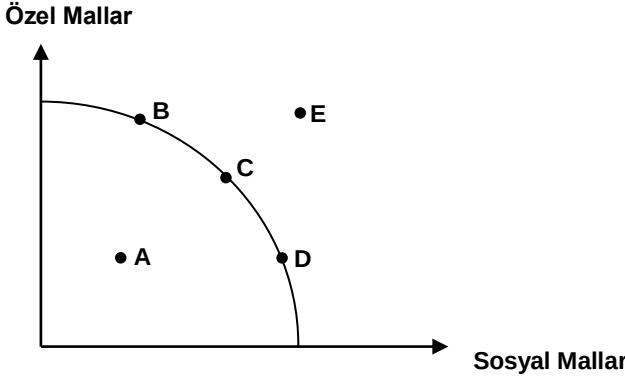
A. İktisadi Amaçlar

1. Kaynak Tahsisinde Etkinlik

Piyasa sürecinde kaynakların etkin tahsisi sağlanamamakta² ve bu nedenle kamu müdahalesiyle etkin kaynak tahsisine ulaşmak istenmektedir. Dolayısıyla piyasa tarafından sunulamayan mal ve hizmetler, kamu kesimi tarafından sunulacak ve piyasaya göre kaynak dağılımında etkinlik gerçekleştirilecektir. Bu durum üretim olanakları eğrisi yardımıyla aşağıdaki gibi ifade edilebilir

² Bu durum “Piyasa Başarısızlıkları” olarak ifade edilmektedir.

Şekil 1: Üretim Olanakları Eğrisi

Piyasa ekonomisinin varlığında ekonomi A noktasında bulunmaktadır. B, C ve D noktaları etkin kaynak tahsisini ifade ederken, E noktası ise mevcut kaynaklarla ulaşılamayacak bir durumdur. Piyasa A noktasında ekonomide güvenlik, adalet ve diplomasıyı üretememekte, eğitim ve sağlık ise istenilen düzeyde (toplumun arzu ettiği düzeyin altında) sunulamamaktadır. Piyasa mekanizması salt sosyal malların temininde tamamıyla başarısızlığa uğramakta³; karma (yarı kamusal) ve erdemli malların sağlanmasında ise; etkinsizlik oluşturmaktadır (bunların sebebi ileride ayrıntılı olarak anlatılacaktır). Dolayısıyla ekonominin üretim olanakları eğrisi üzerindeki bir mal paketine ulaşmak mümkün değildir. Bu bağlamda sosyal mallarda, piyasa mekanizmasının çalışmaması yani başarısızlığa uğraması nedeni ile devletin piyasa ekonomisine müdahalesi, Kamu Maliyesi'nin tahsis işlevini doğurmaktadır: Böylece devlet, sosyal seçim mekanizması aracılığıyla sosyal mallarda; hangi malın, nasıl, ne kadar, kim için ve hangi fiyattan yani nasıl finanse edileceğini karara bağlamak durumundadır⁴.

2. Bölüşümde Etkinlik

Mali gelenekçilerin savunduğu fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörlerinin üretime katılmaları karşılığında üretimden aldıkları pay olarak ifade edildiğinden, bu dağılımın adil olduğu ileri sürülmektedir.

³ Piyasa başarısızlığı olan bu durum kamu malları bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁴ Joseph Stiglitz, *Economics of Public Sector*, Newyork, W.W. Norton, 1988, s.19.

Negatif Gelir Vergisi, refah programların yerine ikame edilebilecek basit, kapsamlı ve yoksulluk sınırı altında kalan herkese ülkesinin zenginliği ölçüsünde bir mali desteği garanti eden bir sistemdir. Toplumsal olarak minimum kabul edilen gelirin altında geliri olan herkese para yardımı yaparak minimum geliri garanti eden bir tekniktir. Başka bir tanımla, Negatif Gelir Vergisi mükelleflerin belirli bir gelir seviyesinin (açlık sınırı veya yoksulluk sınırı) üzerindeki gelirlerini vergiye tabi tutarken bu seviyenin altında gelire sahip olan kişilere bu düzeydeki geliri garanti edecek şekilde nakdi yardım yapılmasını sağlayan bir mali araçtır. **Negatif gelir vergisi ilk kez Milton Friedman ve Daniel Moynihan tarafından ileri sürülmüştür. “Capitalism and Freedom” (1962) adlı kitabında Milton Friedman tarafından ortaya atılmıştır.** Friedman, fakirlik ile yapılacak mücadelede en mantıklı aşama olarak Amerikan sistemine bir Negatif Gelir Vergisinin getirilmesi zamanının geldiğini bildirmiştir. **Programın mantığı şu şekildedir: Fakirlik seviyesinin üzerinde bir gelire sahip olan her aile idareye verilmek üzere nasıl bir vergi beyannamesi dolduruyorsa, fakirlik sınırının altındaki herhangi bir aile de ailenin özel geliri ile ailenin büyüklüğünü açıklayan bir beyanname düzenlemekle yükümlü olacaktır. Şayet bu toplam gelir, fakirlik seviyesinin altındaysa, bu durumda vergi almak yerine hükûmet bir para yardımı sağlayacaktır.** Bu bağlamda, *negatif gelir vergisi şeklen, sosyal transferlere benzemektedir.*

3. Ekonomik İstikrar

Ekonomide istikrarın sağlanması denildiğinde esas olarak **fiyat istikrarı** ile **tam istihdamın** eş zamanlı olarak gerçekleşmesi anlaşılmaktadır. Buna göre bir ekonomide görülecek enflasyonist ya da deflasyonist eğilimlerin yanı sıra tam çalışmanın korunması, maliye politikasının ulaşmak istediği temel hedeflerdendir. Dolayısıyla Abba Lerner tarafından kullanılması tavsiye edilen “satın almak”, “borçlanmak”, “borç ödemek”, “vergilemek” ya da “vergi indirimlerine gitmek” gibi yöntemlerle söz konusu hedeflere ulaşılabilecektir. Bununla birlikte maliye politikası bölümünde bahsedileceği üzere, **Phillips Eğrisinden** de bilineceği gibi bu iki amaç arasında bir çelişki bulunmaktadır. Buna maliye politikasının amaçları arasındaki çatışmalar da denilmektedir.

4. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, basitçe bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içinde artması olarak tanımlanabilir. Bir diğer deyişle ülke Milli Hasılasının artması halinde,

ekonomik büyüme söz konusudur. Şayet bu artış mal ve hizmet miktarındaki artışla ortaya çıkmışsa Reel Büyüme, fiyatlardaki artışla ortaya çıkmışsa nominal büyüme gerçekleşmiş demektir. Devletlerin ulaşmak istediği nihai hedefin toplum refahını artırma arzusu olduğu dikkate alındığında, ekonomik büyümenin toplum refahını artıracığı ortadadır. Bu bağlamda kamu maliyesi, ekonomik büyümeyi sağlayacak şekilde ekonomiye müdahalelerde bulunmaktadır. Örneğin çeşitli sektörlerde verilen teşvik ve vergi indirimleri, istihdam artışı için sağlanan sosyal güvenlik prim destekleri veya ihracat amaçlı vergi kolaylıkları, büyüme amaçlı ekonomik müdahalelere örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte son dönemde yaygın olarak kullanılan “Sürdürülebilir Büyüme” kavramı ise bir ülkede doğal kaynakları ve çevreyi koruyarak ve onları geliştirilerek sağlanan büyümenin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği’nin sürdürülebilir büyüme yönünde yoğun politikaları bulunmaktadır.

5. İktisadi Kalkınma

Genellikle büyüme ile kalkınma aynı anlamlarda kullanılsa da ekonomik kalkınma, büyümeden daha geniş bir anlama sahiptir. Buna göre büyüme ekonomik ve nicel bir kavramken, kalkınma ekonomideki niteliksel gelişmedir. Bu bağlamda kalkınma, toplumun yaşam standartlarında sağlanan kalite ile açıklanabilir.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan insani gelişim raporu baz alınarak hesaplanan **İnsani Gelişim Endeksi** (Human Development Index) ülkelerin doğumda beklenen yaşam süresi, okur-yazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi gibi göstergelerin kullanılmasıyla, ülkeler arasında insani gelişim üzerinden karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda insanlara ve onlara sunulan seçenekler ile fırsatlara odaklanan endeks, insanlığın sürdürülebilir ilerlemeyi sağlama yolunda karşı karşıya olduğu en acil güçlüklerin bir kısmının analiz edilmesinde kullanılmaktadır.

Türkiye’nin 2018 İnsani Gelişim Endeksi (İGE) değeri 0.791 oldu. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişim kategorisinde yer aldı ve 188 ülke ve bölge arasında 64. oldu.

Türkiye 2015 raporunda yer alan İGE’de 0.761 puan ile 188 ülke ve bölge içinde 72. sırada yer almıştı. 2016 raporundaki İGE’de ise 0.767 puanla 188 ülke ve bölge arasında 71. sırada yer aldı. Listede Norveç (0.953) birinci, İsviçre (0.944) ikinci ve Avustralya (0.939) ise üçüncü sırada yer aldı.

Sonuç olarak sıralanan göstergelerin gelişimi için kamu kesimi yoğun olarak kamusal politikalar geliştirmekte ve günlük hayatta hemen hemen birçok alanda müdahalelerde bulunmaktadır. Sigarayla mücadeleden obeziteye, zorunlu eğitimden aşırı hızda araç kullanmaya ya da aşılamaya kadar kalkınmaya faydalı olacak alanlarda kamusal müdahaleleri görebilmekteyiz.

6. Dış Ticaret Dengesinin Sağlanması

Dış ticaret dengesi, bir ülkenin mal alım ve satımlarının dengesi olarak tanımlanabilir. İhracat miktarı, yurtdışına satılan malların değerleri toplamına eşitken; ithalat miktarı ise yurtdışından ülkeye giren malların değerleri toplamına eşittir. Buna göre dış ticaret dengesi ihracat ile ithalat arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Ülke ihracatı, ithalatından büyükse net ihracat O'dan büyük olur. Bu durumda, ülkenin dış ticaret fazlası vardır. Aksine ülke ihracatı, ithalatından küçükse net ihracat O'dan küçük olur. Bu durumda ise ülkenin dış ticaret açığı vardır. Ülkenin ihracat ve ithalat değerlerinin birbirine eşit olması durumundaysa net ihracat O'a eşittir ve dış ticaret dengesi O'dır. Ülke dış ticareti dengededir. Mal ihracatı ile ithalatı arasındaki farka dış ticaret dengesi veya kısaca ticaret dengesi denir. Bu fark negatif bir değer ise ticaret açığı, pozitif bir değer ise ticaret fazlası söz konusudur. Bu bağlamda dış ticaret politikası mali araçların bir bölümünün ve kur politikasının kullanılmasıyla ulaşılmak istenilen dış ticaret hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Örneğin Türkiye'de son dönemlerde görülen et fiyatlarındaki artış, canlı hayvan ithalatında gümrük vergisinin düşürülmesi yoluyla müdahaleye konu olmaktadır.

“Durumu geç de olsa anlamak

hiç anlamamaktan

iyidir...”

Sherlock Holmes

B. Sosyal Amaç

Maliyenin sosyal amacı, gelir dağılımında adaleti sağlamaktır. Gelir dağılımı adaleti ise, gini katsayısı ile ölçülmekte ve Lorenz eğrisi yardımıyla hesaplanmaktadır. 1905 yılında Max Otto Lorenz tarafından gelir dağılımının analizi amacıyla geliştirilen Lorenz eğrisi, yatay eksenle nüfusun ve dikey eksenle gelirin kümülatif toplamalarının yer aldığı ve her birinin %20'lik dilimlere

ayrılarak, kümülatif toplamalarının geometrik noktalarının belirlenmesiyle elde edilmektedir. Buna göre **Lorenz eğrisinin, mutlak eşitlik doğrusundan saptığı noktalarda, gelir dağılımı bozulmaktadır.** Gini katsayısı ise, mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arasında kalan alanın,

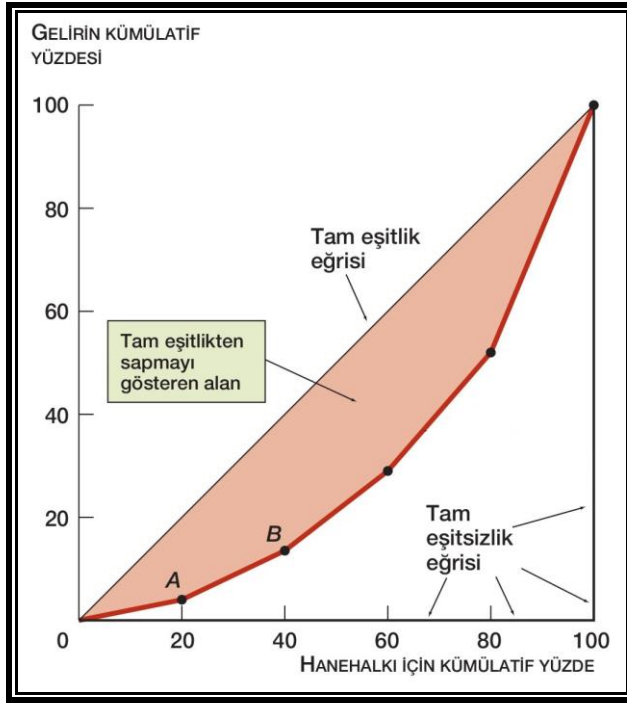

tüm üçgenin alanına oranlanmasıyla elde edilmektedir. Bu bağlamda söz konusu sapma ne kadar artarsa, arada kalan bölgenin payı, üçgenin içinde artacağından, Gini katsayısı büyüyecek ve sonuç olarak gelir dağılımı bozulacaktır. Şekil 2'de Lorenz Eğrisi ve muhtemel gelir dağılımı durumları gösterilmektedir.

Gini katsayısı AB ortalamasında 0,310 oldu

Gelir dağılımının adaletli olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde (İsveç, Norveç, Finlandiya) ve Orta Avrupa'daki eski sosyalist ülkelerde (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) Gini katsayısı 0,24 – 0,30 dolayında, 0,25 dolayında bulunuyor. İngiltere 0,32, Fransa ve Almanya 0,29, ABD 0,40 oranlarına sahipler. Türkiye'de 2018 yılı için hesaplanan Gini Katsayısı ise 0.408'dir.

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

1. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yapışıkça Gini 0'dır ve gelir dağılımı tam adildir,
2. Lorenz eğrisi, sağa-dışa kaydıkça (mutlak eşitlikten uzaklaştıkça) Gini büyür (1'e yaklaşır) ve gelir dağılımı adaletsizleşir,
3. Lorenz eğrisi, sola-içe kaydıkça (mutlak eşitliğe yaklaştıkça) Gini küçülür (0'a yaklaşır) ve gelir dağılımı adilleşir,
4. Lorenz eğrisi köşede ise, Gini 1'dir ve gelir dağılımı tam adaletsizdir.

Örneğin Gini katsayısı 0.36 olan A ülkesindeki gelir dağılımı, 0.41 olan B ülkesindeki gelir dağılımından daha adildir. Buna göre A ülkesinde Lorenz Eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna daha yakın, B ülkesinde ise daha uzaktır. Sonuç olarak devlet; vergi ve kamu harcamaları gibi maliye politikası araçlarıyla, söz konusu dağılımı değiştirerek ekonomiye müdahale eder. Bu bağlamda ortaya çıkan ikinci dağılım, birinci duruma göre daha adil olacak ve sosyal amaç gerçekleşecektir.